

TEN GELEIDE

Creatief met straffen*

Sigrid van Wingerden

Oog om oog, tand om tand. In vroegere tijden vormde de aard van het gepleegde delict inspiratie voor de straf die de dader kreeg opgelegd. Zo werden valsemunters veroordeeld tot de ketelstraf: een ketel met een kokende vloeistof, ook gebruikt om valse munten te maken, werd aangewend om de dader in te verdrinken.¹ Van dieven die met hun handen aan andermans spullen hadden gezeten, werd de hand afgehakt, of een brandstichter werd zelf op de brandstapel gezet.

Bij spiegelstraffen richt de straf zich op het lichaamsdeel dat gebruikt is om het delict te plegen, de middelen die de dader gebruikt heeft, of zijn motivatie om het delict te plegen. Spiegelstraffen doen ouderwets aan, maar er bestaan nog steeds straffen die een vorm van spiegeling inhouden. Denk aan een dader die met zijn auto veel te hard gereden heeft en daarom onbevoegd wordt verklaard om een motorrijtuig te besturen. Of een dief die een geldboete moet betalen. Ook het verbod om een bepaald beroep uit te oefenen kan als een spiegelstraf worden gezien, net als de verbeurdverklaring.²

Spiegelstraffen kunnen de sleutel zijn naar een effectievere bestraffing, omdat de dader zich door de directe relatie tussen delict en straf beter bewust wordt van de gevolgen van zijn gedrag.³ Wie daar ook sterk in gelooft, is de Amerikaanse rechter Michael Cicconetti uit Ohio. Hij ziet weinig heil in het opleggen van gevangenisstraffen en geeft de verdachten in zijn rechtbank daarom de keuze: *jail time* of een spiegelstraf. Zo liet hij de vrouw die een taxirit van 30 mijl niet betaalde de keuze om 30 dagen te zitten, of om 30 mijl te gaan lopen. Een vrouw die haar hond een week had achtergelaten in een uitgewoond huis kon kiezen of ze 90 dagen in de cel wilde doorbrengen, of 8 uur op een vuilnisbelt afval wilde sorteren. Een man die politieagenten had uitgescholden voor varkens, moest twee uur lang op een drukke straathoek staan met een echt varken en een bordje met de tekst: 'Dit is geen politieagent'. Een nanny die een jongen geslagen had, moest artikelen over de gevolgen van kindermishandeling lezen en in de rechtszaal bespreken met de rechter en de moeder van het slachtoffer. En een vrouw die katjes in het bos achtergelaten had, kon kiezen uit 90 dagen jail, of zelf een nacht

* Mr. dr. Sigrid van Wingerden is als universitair docent Criminologie verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. Zij is tevens voorzitter van de redactie van PROCES.

1 H. Steensma, *Straffen door de eeuwen heen*, Den Haag: Omnibroek 1982.

2 D. Vandermeersch & J. Rozie, 'De spiegelstraf herontdekt: een nieuw wapen in de strijd tegen de ineffectiviteit van de bestraffing?', *Rechtskundig Weekblad* 2016, p. 243-257.

3 Vandermeersch & Rozie 2016.

in de wildernis doorbrengen – zonder water of eten, want dat hadden de katjes ook niet. De verdachten opteerden allemaal voor de spiegelstraf.⁴

Ik zie de Nederlandse rechter niet snel iemand een dag naar de vuilnisbelt sturen, noch iemand een nacht in de wildernis laten doorbrengen. Toch denk ik dat de bijzondere voorwaarde ‘het gedrag van de veroordeelde betreffende’ (art. 14c lid 2 sub 14 Wetboek van Strafrecht) de rechter mogelijkheden biedt om creatief met straffen om te gaan. Maar creativiteit mag natuurlijk niet ten koste gaan van proportionaliteit of een inbreuk maken op het mensenrecht dat niemand onderworpen mag worden aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen (art. 3 Europees Verdrag voor de rechten van de mens). Daar zou rechter Ciconetti misschien ook nog eens goed naar moeten kijken ...

Het idee dat de reactie van justitie afgestemd moet zijn op het individu, is ook terug te zien in enkele artikelen van dit nummer van PROCES. In de eerste bijdrage zetten Liza Cornet en Katy de Kogel uiteen wat er bekend is over neurobiologie en antisociaal gedrag en op welke manier de justitiële praktijk deze kennis kan benutten. Neurowetenschappelijke kennis kan bijdragen aan een betere voorspelling van wie wel en wie niet zal profiteren van gedragsinterventie en biedt ook mogelijkheden voor alternatieve, op neurowetenschap geïnspireerde behandelmethoden, waaronder bestaande justitiële gedragsinterventies. Het daadwerkelijk gebruik van neurowetenschappelijke methoden en kennis vraagt wel om de juiste expertise en reële verwachtingen.

In het tweede artikel beschrijven Miriam Wijkman en Isabel Kooij welke behoeftes mensen hebben die slachtoffer geworden zijn van datingfraude. Uit interviews met slachtoffers en medewerkers van Slachtofferhulp blijkt dat de emotionele en de juridische hulpverlening wel goed lijken te functioneren, maar daadwerkelijke slachtofferhulp blijkt de slachtoffers niet altijd te bereiken doordat slachtoffers geen aangifte doen, of doordat de politie de aangifte niet opneemt. Slachtoffers worden daardoor niet naar Slachtofferhulp verwezen.

Daarna volgt het PROCESperikel, deze keer van de hand van Ben Kokkeler, waarin hij voorbeelden geeft van de verdere digitalisering van de wereld en de nieuwe verbindingen en nieuwe vraagstukken die dat met zich brengt. Professionals in het veiligheidsdomein staan nog voor wat uitdagingen op dit terrein.

Vervolgens vestigt Marijke ten Hennepe de aandacht op dementerende verdachten. Aan de hand van een analyse van rechterlijke uitspraken laat zij zien hoe de rechter met verschillende soorten dementie omgaat en welke problemen hierbij spelen.

Daarna bespreken Joni Reef, Naomi Ormskerk en Lisa van Es de ervaringen met Vrij Verantwoord Vaderschap, een achtweekse workshop waarin gedetineerde vaders, begeleid door vrijwilligers van Exodus, werken aan het herstel en de (weder)opbouw van de relatie met hun kinderen. De auteurs wijzen erop dat het belangrijk is dat er tijdens detentie aandacht wordt besteed aan vaderschap, omdat een goede vader-kindrelatie kan helpen recidive te voorkomen.

4 Zie <http://abcnews.go.com/GMA/LegalCenter/story?id=1322751> en <http://abcnews.go.com/US/ohio-judge-unusual-punishments-people-jail/story?id=33440871>. In veel gevallen stelde de rechter nog wel aanvullende voorwaarden.

Sigrid van Wingerden

Ten slotte eindigt PROCES zoals gebruikelijk met een PS van de redacteur. Joke Harte gaat in op het probleem van de weigerachtige observandus: als de verdachte niet mee wil werken aan een onderzoek naar zijn geestvermogens, is het moeilijker om een stoornis aan te tonen en is de kans op terbeschikkingstelling kleiner. Harte wijst erop dat gedragskundigen – anders dan burgers, politiek en media soms denken – alles uit de kast halen om de rechter toch zo goed mogelijk te informeren, maar dat er geen eenvoudige oplossing voor de weigerproblematiek is.